שמעתא עמיקתא

גליון רנ"ה / פר' ויקהל - שקלים / ה'תשע"ו
קהילת))חניכי הישיבות((- רמות ב'

האם יולדות ומניקות מחויבות בהמתנת שש שעות בין בשר לחלב

א. המתנה בין בשר לחלב. **ב.** חיוב המתנה במקום חולי קצת. **ג.** במקום חולי שאב"ס. **ד.** חולה מסוכן הצריך לאכול (אלא שאינו מסוכן ע"י מניעת מאכלי חלב). **ה.** התרת נדרים להתיר המתנת שעה.

א. המתנה בין בשר לחלב

מבואר **בחולין** (קה.) דהאוכל בשר אסור באכילת גבינה עד לסעודה אחרת. ונחלקו הראשונים בביאור דברי הש"ס. דעת **הרמב"ם** (מא"א פ"ט הי"ז) ועוד ראשונים שאסור לאכול גבינה כל שיעור הזמן שרגיל להיות בין סעודה לסעודה, והיינו עד שיעברו ו' שעות שהוא השיעור שבין סעודה לסעודה. אולם דעת **התוס'** (שם ד"ה לסעודתא) דכוונת הגמ' דכל שפתח בסעודה אחרת, אף אם התחיל בה מיד אחר גמר הסעודה שאכל בה בשר, רשאי לאכול גבינה.

והכרעת **השו"ע** (סי' פט סע' א) שצריך להמתין שש שעות. אולם דעת **הרמ"א** (שם) שלאחר שסילק השולחן ובירך ברהמ"ז מותר לאכול מיד ע"י קינוח והדחה (דהיינו אכילת דבר מה חוץ מקמח, תמרים וירקות. ושתיית משקה כלשהו), והמנהג הפשוט להמתין אחר אכילת בשר שעה, ויש מדקדקים להמתין ו' שעות וכן נכון לעשות, ע"כ. וכתי' **החכ"א** (כלל מ אות יג) דהמנהג להמתין ו' שעות והמקל בזה עובר משום בל תבטוש תורת אמך, ע"כ. [ועי' בזה בגליונות פ"ז, צ, קי"ט, קנ"ח, קס"ח ורי"ג].

ב. חיוב המתנה במקום חולי קצת

והנה כתב **החכ"א** (כלל מ סוף אות יג) דלצורך חולי קצת, נ"ל פשוט דיש להתיר שתיית חלב וכדו', אפילו אחר אכילת בשר בהמה לאחר המתנת שעה. ויחבט שיניו לאחר ברהמ"ז, ע"כ.

ובדרך זה מצינו **להחת"ס** (סי' עג) דחולה לאונסו השותה מימי חלב לרפואתו, א"צ להמתין אחר אכילת בשר יותר משעה, ואחר שכבר בירך ברהמ"ז ישתה וירוח לו, ע"כ. והביאו **הפת"ש** (סי' פט ס"ק ג). [והנה לכאורה מהחת"ס ליכא ראיה לשתית חלב גמור שהרי איירי שם לענין מי חלב, ולדעתו שם בסוף התשובה אינה בכלל "חלב אמו" וע"כ א"א להחמיר לעשות בו סייג כשל תורה ממש, ופשוט דמותר אחר בשר. אלא שבתחלת התשובה שם משמע דאף אם מימי חלב דינם כחלב גמור מותר במקום חולי, וכן למד השבט הלוי המובא לקמן בדעת החת"ס].

מבואר מהחת"ס דחולה שאב"ס סגי לו בהמתנת שעה, אלא דמשמע מדבריו דלא התיר אלא במקום חולה גמור שאב"ס (וגדר חולה מצינו בסימן שכ"ח סע' י"ז הוא שנפל מחמת חליו למשכב, ע"י"ש). ועוד דדוקא אם זו היא רפואתו שרי.

והערוה"ש (יו"ד סי' פט אות ז) כתב שאדם שאינו בריא שצוותו הרופאים לשתות חלב, יכול לסמוך על הדעה דסגי בהמתנת שעה ובהדחת פיו, אף שאין בו סכנה, וכן נער ונערה כחושים ורפואתם לשתות חלב, די להם בהמתנת שעה, ע"כ. משמע דמי שאינו בריא לגמרי רשאי להקל (ומשמע אף אם אינו חולה ממש), אמנם דוקא אם יש תועלת רפואית בשתיית החלב גופא.

ועכ"פ מהחכ"א מבואר דאף במקום חולי קצת מקילינן, וי"ל דאף אם אין שתיית החלב מועילה ישירות לרפואתו, שרי, כיון שמחזקתו עכ"פ. ועיין **בשבט הלוי** (ח"ב רסי' לב) שפסק ע"פ החת"ס דאפילו במקום חולי קצת די בהמתנת שעה אם בירך ברכהמ"ז. [אלא דצ"ע שהרי מהחת"ס משמע דבעינן חולה ממש].

ודעת **הגרנ"ק שליט"א** (חוט שני ח"ד עמ' רנא) דה"ה מניקה אם צריכה לאכול בשביל שיהיה לה חלב להניק לתינוק א"צ להמתין יותר משעה, ע"כ. ועי' **באורחות רבינו** (ח"א עמ' שס אות פג). [ועי' עוד בגליון ק"ב לענין האם אחר שכבר אכל רשאי להמשיך לאכול אף ללא צורך החולי כלל). ועי' **בדרכ"ת** (ס"ק טו-טז) שכתי' דאע"פ דהעיקר להחמיר דאף אחר המתנת שעה בעינן קינוח והדחה, מ"מ לצורך חולה שאב"ס וא"א לו בנקל לעשות קינוח, יכול לסמוך על הדחת הפה בלבד. וכן אם אינו יכול לברך ברכה אחרונה מהני סילוק לחוד, והיינו כל שנראה שמסלק עצמו מסעודה ראשונה מותר לאכול חלב, ע"כ.

ג. במקום חולי שאין בו סכנה (ודעת השו"ע לענין חולי קצת)

ולכאורה י"ל דהפוסקים המקילים במקום חולי קצת, ס"ל דעיקר הדין הוא דאף לבריא שרי עכ"פ אחר המתנת שעה כמבואר ברמ"א הנ"ל אלא דנהגו להחמיר שש שעות, וע"כ בשעת הדחק נקטו להקל. אולם לדעת השו"ע שפסק מעיקר הדין להמתין המתנת שש שעות, יש לדון אם יודה להקל שלא להמתין ו' שעות במקום חולי קצת או עכ"פ לחולה שאב"ס.

ונראה דיודה השו"ע להקל עכ"פ במקום חולי שאב"ס. דהנה **הרמ"א** (יו"ד סי' קנה סע' ג) פסק דאיסור דרבנן הותר לחולה שאין בו סכנה. ויעויין **בחיד"א** (עין זוכר מע' האל"ף אות סט) שהביא בשם הארעא דרבנן דלפי דעת הרדב"ז כל איסורים דרבנן ואפילו איסורי אכילה מותרין לחולה שאב"ס. וא"כ ה"ה בנ"ד דשרי במקום חולי. [אולם לחולה קצת לא מצינו שהתירו איסור דרבנן, מיהו פעמים הקילו בהם קצת, כמבואר **בביאור הלכה** (סי' תקט ד"ה ואינו משלים) לענין תענית תב"א נדחה. ועי' **במ"ב** (סי' שכח ס"ק כב) שהתירו אמירה לנכרי לעשות שבות במקום חולי קצת. ועי' עוד **במ"ב** בסי' תקי"א (ס"ק יג)].

אלא **שהרמ"א** (יו"ד סי' קנה שם) ס"ל דלא הותר איסור דרבנן אלא בהנאה, אבל לא באכילה. ולדידיה לכאורה יש לאסור בנ"ד. אולם באמת י"ל דיודה להתיר, דהרי היכן שהמאכל עצמו היתר, אלא דיומא קגרים שיהא אסור כגון מוקצה, הסתפק **ברע"א** (סי' ה) אם מותר באכילה אף לדעת הרמ"א. **ובשו"ת דברי יעקב** (שור, סי' ג ד"ה ועל, הובא בדרכ"ת סי' קטו ס"ק ל) פשט ספק זה ע"פ הר"ן דשרי בכה"ג, ע"י"ש. ואף לדעת הרע"א י"ל דדוקא במוקצה החמיר בזה כיון דהוי כאיסור חפצא מחמת חומרת היום. אולם לענין דין המתנה אין כלל איסור חפצא, אלא על הגברא להמתין שש שעות וא"כ י"ל דיודה דשרי. בפרט בגוונא שמברך ברכה אחרונה דלדעת התוס' שרי בכה"ג אף לבריא.

שוב העירוני שבדרך זה כתב **ביבין דעת** (לגאון מקוטנא יו"ד סי' פט ס"ק א) דלצורך חולה שאב"ס, כל שעושה לרפואה שפיר דמי (ויעשה קינוח והדחה), ואע"ג דקי"ל דאסור לחולה שאב"ס להתרפאות אפי' באיסור דרבנן דרך אכילה, שאני הכא דאינו אלא להירות בעלמא שהחמירו בב"ח יותר משאר איסורים, מיהו טוב לנקר הבשר שבין השיניים, ע"כ.

ולפי"ז י"ל דאף לפי הנגררים אחר דעת השו"ע, מ"מ לחולה שאב"ס ששתיית חלב או שאר מאכלי חלב הם לתועלת ריפויו רשאים להקל בזה. ואף לבני אשכנז אם יש צורך יכולים להקל אפי' תוך שעה, דעד כאן לא כתבו הפוסקים להקל אחר המתנת שעה כי הם מיירי במקום חולי קצת, אבל במקום חולי ממש לכו"ע יש להקל אפילו תוך שעה. [אלא שמהחת"ס משמע דבעינן שעה, ואפשר דמיירי במקום שהמתנה לא מזיק ליה. שו"מ **בשבט הלוי** (שם) שכתי' דאפי' במקום חולי קצת די בשעה, "ואפי' פחות מזה", אם בירך ברהמ"ז אפשר להקל].

שו"ר **שהבן איש חי** (שנה ב' פר' שלח לך אות יא) פסק דלצורך חולה אע"פ שאין בו סכנה, יש להקל להמתין שעה אחת, אך צריך סילוק שלחן וברהמ"ז, ע"כ. **ובזבחי צדק** (סי' פט ס"ק יא) פסק להקל כדעת החכ"א הנ"ל דאף לצורך חולה קצת שרי. וכן דעת **הכה"ח** (אותיות ז, כא וכו), ועיי"ש שנקט כן אף בדעת הבן איש חי הנ"ל. וע"כ צ"ל דכיון דאיכא ראשונים דס"ל דלא בעינן המתנה כלל סמכו להקל אפילו במקום חולי קצת.

ד. חולה מסוכן הצריך לאכול (אלא שאינו מסוכן ע"י מניעת מאכלי חלב)

ועי' **בשבט הלוי** (שם) שכתי' לענין חולה אולקוס שהוא חולה שיש בו סכנה שמתירים לו לאכול עכ"פ חצי שיעור ביוה"כ, כיון שאיסורים דאו' אנו מתירים לו כ"ש הרחקה דרבנן, ואע"ג דאינו מסוכן ע"י מניעת החלב, כבר כתי' המ"א (סי' שכח ס"ק ד) דמותר לעשות לו בשבת כל הרגיל בשבילו בחול אע"ג דאין סכנה במניעתו, ואע"פ שהביאו"ה פקפק על המ"א, מ"מ הכא בדרבנן פשיטא דכדאי המ"א לסמוך עליו, ע"כ. ולפי דבריו יש עוד טעם להקל ביולדות תוך שלשה ימים עד שבעה (ופעמים אפי' ביותר מזה) שדינם כחולות שיב"ס דמותרות לאכול אפי' ביוה"כ, דאע"ג דאינן מסוכנות ע"י מניעת החלב, מ"מ אינם חייבות בהמתנה.

ה. התרת נדרים להתיר המתנת שעה

ויש לדון האם בכה"ג צריכים התרה לפני שמיקל בדבר, דמצינו **במ"ב** (סי' תקפא ס"ק יט) שכתי' בשם המ"א בענין התעניות שנהגו להתענות בעשרת ימי תשובה, דבמקום שיש מקצת חולי יש להקל בתעניות אלו דא"צ התרה, אם לא מי שמתענה יותר ממה שנהגו הצבור, והש"ך (יו"ד סי' ריד ס"ק ב) כתב דמחמת שאינו בריא לעולם צריך התרה, ע"כ. ועי' **בשער הציון** (אות לג) דאפשר דאם אינו מוצא מי שיתירנו יש להקל במקום הדחק כי הדגמ"ר מקיים דברי המ"א, ע"כ. שו"מ **בשש"כ** (פ"מ אות צו) שפסק ע"פ המ"ב להחמיר בנ"ד דבעינן התרה לכתחלה.

אלא שיש לדחות שבנ"ד לכו"ע לא בעינן התרה, די"ל דהכא שאני שהכרעת הפוסקים שחומרת שש שעות לא נאמרה במקום הדחק וסמכינן על המתנת שעה. וכן מצינו בהרבה מקומות שסמכינן בשעת הדחק על שיטות המקילין ולא מצינו שדרשו בכה"ג לעשות התרת נדרים. (ואף בגוונא שמיקל לגמרי בחובת המתנה כגון שהוא חולה שאב"ס, י"ל דאינו צריך התרה, שהרי חז"ל התירו לו במקום חולי). וכן מוכח משתמת **החכ"א** הנ"ל שהתיר בנ"ד ללא התרה, אע"פ שבספרו **חיי"א** (כלל קכז אות ח וכלל קלב אות כח) פסק כהש"ך. [ועיי"ש **בחיי אדם** (כלל קכז אות י) שכתי' לענין המתנה בין בשר לחלב שמי שרוצה לשנות מנהגו מחמת חולשתו צריך התרה. ונראה דמיירי במי שרוצה לעקור מנהגו לגמרי. ומהערוה"ש שסתם בנ"ד ולא הצריך התרה, ליכא ראיה כי י"ל דלשיטתו אזיל בסי' תקפ"א (אות יא) שפסק כהמ"א דלא כהש"ך. וכן הפת"ש שהביא דעת החת"ס הנ"ל ולא הצריך התרה, י"ל דאף הוא לשיטתו אזיל ביו"ד סימן רל"ד שפסק כהדגמ"ר].

ובלא"ה הרבה פוסקים פסקו כהדגמ"ר, הלא המה **המטה יהודה** (עייאש או"ח סי' תקנא ס"ק כה), **המהר"ם שיק** (או"ח סי' רמט), **החתן סופר** (ססי' ג), **הדברי מלכיאל** (ח"א סי' כח אות יז) **והלבושי מרדכי** (ח"ד סי' רמג). ועי' **בחשב האפוד** (ח"ב סי' נא). **ובשבט הלוי** (ח"ד סי' לא אות ב) כתב שכדברו אנו מורים בכל יום. **ובתשובות והנהגות** (ח"ד סי' רז) כתב שכן התקבל אצל בעלי הוראה. וכן פסק **האור לציון** (ח"ד פ"ה אות יז ד"ה ומכל).

[המשך בעמוד הבא]

הנושא ונותן בדברים וחוזר בו האם קעביד איסורא

תניא (ב"מ מח.) רבי שמעון אומר הנושא ונותן בדברים לא קנה, והחוזר בו אין רוח חכמים נוחה הימנו.

ואיתמר (שם מט.) דברים, רב אמר אין בהם משום מחוסרי אמנה, ור"י אמר יש בהם משום מחוסרי אמנה. ומקשינן לרב מדברי ר' שמעון, ופרקינן דמח' תנאים היא, ע"ש.

ואמרינן עוד שם, אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן האומר לחבירו מתנה אני נותן לך, יכול חזור בו. ומקשינן יכול חזור בו פשיטא, אלא מותר לחזור בו. אמר רב פפא ומודה ר' יוחנן במתנה מועטת דסמכא דעתייהו.

ולדינא פסק הרמב"ם (פ"ז מהל' מכירה ה"ח וה"ט) כדברי ר' יוחנן וז"ל - הנושא ונותן בדברים בלבד, הרי זה ראוי לו לעמוד בדבורו, אע"פ שלא לקח מן הדמים כלום ולא רשם ולא הניח משכון, וכל החוזר בו בין לוקח בין מוכר, אע"פ שאינו חייב לקבל מי שפרע, הרי זה ממחוסרי אמנה ואין רוח חכמים נוחה הימנו. וכן מי שאומר לחבירו שיתן לו מתנה מועטת ולא נתן הרי זה ממחוסרי אמנה. אבל במתנה מרובה אין בה חסרון אמנה, שהרי לא האמין שיתן לו דברים אלו עד שיקנה אותן בדברים שקונין בהן. עכ"ל. והובאו דבריו לדינא בשו"ע (סי' ר"ד ס"ז וס"ח).

ומלשון הגמ' "אלא מותר לחזור בו" היה מקום לדייק דכל היכא דאיכא מחוסרי אמנה איסורא נמי איכא. אולם מלשון הרמב"ם שכתב "ראוי לו לעמוד בדברו" נראה דאם חוזר בו ליכא איסורא אלא דאין רוח חכמים נוחה הימנו. ולדבריו יש לבאר הא דקאמרה הגמ' דבמתנה מרובה מותר לחזור בו, היינו דלית ביה מחוסרי אמנה, אבל איסורא בכל גווני ליכא.

וברמ"א (סי' ר"ד סי"א) כתב - אע"פ שבדברים בלא מעות יכול לחזור בו וא"צ לקבל עליו מי שפרע, מ"מ ראוי לאדם לעמוד בדיבורו אע"פ שלא עשה שום קנין רק דברים בעלמא, וכל החוזר בו בין לוקח בין מוכר אין רוח חכמים נוחה הימנו. והני מילי בחד תרעא אבל בתרי תרעי אין זה ממחוסרי אמנה. וכל האומר לתת לחבירו מתנה מועטת ולא נתנה לו הרי זה ממחוסרי אמנה עיין לקמן סי' רמ"ט. וי"א דאפי' בתרי תרעי אסור לחזור, ואם חזר בו יש בו משום מחוסר אמנה. וכן עיקר.

הרי דפתח בלשון "ראוי לאדם לעמוד בדיבורו" וסיים בלשון "אסור לחזור". וצ"ל דמ"ש אסור לחזור בו, היינו דלמעשה אין לו לחזור מדיבורו כיון דאין רוח חכמים נוחה הימנו, אבל איסורא ממש ליכא.

והנה תנן בשביעית (פ"י ה"ט) כל המטלטלין נקנין במשיכה, וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה הימנו.

וכתב שם הר"ש - הא שאינו מקיים את דברו אין רוח חכמים נוחה הימנו, ולאו משום דאיכא איסור דהא אמרינן בפרק הזהב (מט.) דברים אין בהם מחוסרי אמנה.

נראה מדבריו דהיכא דקתני אין רוח חכמים נוחה הימנו, ליכא איסור אם עובר על דברו. איברא די"ל דלדינא אף הר"ש מודה דבחזרת דברים איסורא נמי איכא, ולא אתא למיימר אלא דלשון "אין רוח חכמים" אין פי' איסורא. תדע דהא הוכיח דבריו דליכא איסורא מדברי רב דס"ל דדברים אין בהם מחוסרי אמנה, ומשמע דלר' יוחנן דס"ל דדברים אית בהו משום מחוסרי אמנה י"ל דאיסור נמי איכא. (אלא דאכתי יש להקשות על דבריו, דהא בגמ' פרכינן מהא דתני בברייתא אין רוח חכמים נוחה הימנו, ופרקינן דתנאי היא. וא"כ מדברי הגמ' מוכח דלא כדבריו. וכבר עמדו בזה הראנ"ח (סי' קי"ח) והחיד"א (שער יוסף סי' ט') ע"ש).

ויעויין בנמוק"י (ב"מ כט:) דכתב - דברים בלא מעות אע"פ דלא קאי באבל אמרו, משום מחוסר אמנה איכא שחוזר בו. ונראה דלאו עושה מעשה עמך הוא מיקרי, כיון שדיבר כזב. וכדר' אבהו א"ר יוחנן ישראל שאמר לבן לוי כור מעשר לך בידי רשאי לעשותו תרומת מעשר על מקום אחר ואין לחוש לשמא יאכל טבלים, שיש לו לסמוך על מקרא שכתוב (צפניה ג' י"ג) שארית ישראל לא יעשו עולה וכו'.

ומבואר דאינו בגדר אינו ראוי בעלמא, אלא כל דעביד הכי חשיב דאינו עושה מעשה עמך.

ובמרדכי (הגהות מרדכי גיטין שס"ג) גבי המלוה את הכהן, כתב - ומוקי לה בגמ' במכירי כהונה, ואע"ג דלא אתא לידיה ולא הופרשו עדיין יכול להקנותם, וטעמא משום דכל מתנות כהונה חשיבא מתנה מועטת "ואסור" לחזור כדאמרינן פרק הזהב.

ויעויין עוד בשו"ת הראנ"ח (סי' קי"ח) דכתב דהמעביר נחלה מבנו לבן הבת, עובר על דברי חכמים ואין דעת חכמים נוחה הימנו, כדתנן (ב"ב קלג:) הכותב את נכסיו לאחרים והניח את בניו אע"פ שמה שעשה עשוי אין רוח חכמים נוחה הימנו, ואע"פ שאין לנו אלא אין דעת חכמים נוחה הימנו אבל אין ב"י"ד כופין אותו בשום כפיה שבעולם, מ"מ איסורא איכא, וכמו שאמרו בירושלמי (שם פ"ח ה"ו) ועליו הכתוב אומר (יחזקאל ל"ב כ"ז) ותהי עוונם על עצמותם, שרי למקרי עברינא כיון שאין רוח חכמים נוחה הימנו.

והוכיח דבריו מסוגיא דידן, דס"ד להוכיח דברי ר' יוחנן

-מסקנא דדינא-

העולה לדינא: **א'** יולדות, מניקות או חולים קצת, רשאים לשתות חלב או לאכול גבינה על מנת לחזק בריאותם (והמניקות אף ע"מ להרבות חלבם), אחר המתנת שעה מסוף אכילת בשר. ועליהן לברך ברכה אחרונה אחר אכילת הבשר ולעשות קינוח והדחה (דהיינו אכילת דבר מה חוץ מקמח, תמרים וירקות. ושתיית משקה כלשהו). ואם א"א להם בקל לקנח פיהם כיון שעבר שעה, מספיק הדחה בלבד. וכמו כן אין בידם לברך ברכה אחרונה די בסילוק השולחן (והיינו מעשה שנראה שמסלק עצמו מסעודה ראשונה). **ב'** חולים שאין בהם סכנה הצריכים לאכול מאכלי חלב לצורך רפואתם אינם צריכים להמתין כלל לאחר קינוח והדחה וברכה אחרונה (כמבואר לעיל). ומ"מ אם בידם להמתין שעה, לכתחלה יעשו כן.

איך נקבע הצד שקובעים בו המזוזה

א. קביעות המזוזה בצד ימין. **ב.** פתח המשמש ככניסה ויציאה בין ב' חדרים. **ג.** הטעם דהיכר ציר מכריע צד קביעות המזוזה.
ד. כשחדר א' פנימי. **ה.** כשאחד מהחדרים עיקרי יותר. **ו.** כשאין הכרעה ואין היכר ציר.

א. קביעות המזוזה בצד ימין

מבואר **במנחות** (לד.) שקובעים המזוזה בפתח בצד ימין הכניסה לבית שנאמר "ביתך", ודרשו חז"ל דרך ביאתך מן הימין דכי עקר אינש כריעה דימינא עקר ברישא, ע"כ. וכן פסקו **הטשו"ע** (רסי' רפט).

ב. פתח המשמש ככניסה ויציאה בין ב' חדרים

ולענין קביעות צד הימין לפתח משמשמש ככניסה ויציאה בין שני מקומות שוים, כגון בכניסה שבין שני חדרים וכדו', שנינו **במנחות** (לג.) אמר רב יהודה אמר שמואל במזוזה הלך אחר היכר ציר, מאי היכר ציר, אמר רב אדא אבקתא (אותו חור שבאיסקופה שציר הדלת סובב בו), היכי דמי כגון פיתחא דבין תרי בתי בין בי גברי לבי נשי.

ופרש"י (שם) אדם שחולך ביתו, חציו להילוך אנשים המחזרין בביתו, וחציו לאשתו לעשות מלאכתה בהצנע, ויש פתח בין זו לזו ופתח לכל בית לרה"ר, ואמרינן מזוזה דרך ימין לביאה ולא ליציאה, והכא בפתח שבין זו לזו לא ידעינן הי ליחשוב ביאה והי ליחשוב יציאה, אי יציאה מהאי להאי ואי מהאי להאי, אלא הלך אחר חור שבסף שציר הדלת סובב בו ההוא צד שהחור בו חשיב בית ודרך ימין כשנכנסין בו נותנין מזוזה, ע"כ. וז"ל **הרמב"ם** (מזוזה פ"ד הי"א): פתח שבין שני בתים הולכין אחר היכר ציר של דלת, מקום שהציר נראה עמו שם קובעים את המזוזה, עכ"ל. וכן פסקו **הטשו"ע** (סי' רפט סע' ג). ועי' **בחיי"א** (כלל טו אות יח) **ובחזו"א** (יו"ד סי' קסח ס"ק ז ד"ה דינים) שפירשו ש"היכר ציר" הוא החדר שהדלת נפתח לתוכו. ועי' **בלבוש** (סי' רפט אות ג) **ובשאילת יעב"ץ** (ח"א סי' נ). ועי' עוד בפוסקים בסמוך אות ג'. [ולענין דלתות הזזה מסתבר שהמסילה אינה מועילה כהיכר ציר. ודינה כדלהלן אות ו'. וכ"כ **במזוזות ביתך** (סי' רפט שערה"צ אות מג). **ובחובת הדר** (פ"ח ח"א ס"ק יא) כתב שהדין כן בדלתות הזזה הקבועות באמצע הקיר, אבל אם קבועות בצד א' של הפתח נראה דחשיב היכר ציר].

ג. הטעם דהיכר ציר מכריע צד קביעות המזוזה

והנה **בגור אריה יהודה** (תאומים יו"ד סי' נא) נקט דהא דאזלינן בתר היכר ציר, הוא משום שהחדר שלתוכו נפתח הדלת הוא עיקר הבית, כי כן נהגו בזמן הש"ס והפוסקים הנמשכים אחריו שהיו קובעים הציר בפנים בחדר העיקרי ולכן הוא "סימן" לידע איזה חדר הוא העיקר. ועיי"ש שעפ"ז כתב דהיכן ששמים ההיכר ציר לצד שני משום נוי, א"כ אדרבה היכר הציר הוא להיפך שבאותו חדר שהציר בתוכו הוא בימין, משום שאין אותו חדר עיקר. וכן מבואר **בראשון לציון** (לבעל האור החיים על סי' רפט). ועי' מש"כ בזה **בקונטרס המזוזה** (סי' רפט סע' ג ס"ק כה א"ק ד ובהגה שם).

ד. כשחדר א' פנימי

והנה כתב **המרדכי** (הלכות קטנות על לג.) בשם ר"י דקובעים ע"פ היכר ציר דוקא בחדרים שבין גברי לנשי ששניהם עיקר ושניהם פתוחים לרה"ר, אבל מבית לחדר או לעלייה שעיקר תשמישו ומוצאו ומבואו לשם לא אזלינן בתר היכר ציר, אלא יניחנו בחדר דלצורכו הוא עשוי, וכן מצאתי כתוב אפי' א' פתוח לרה"ר וא' אין פתוח לרה"ר כיון דעיקר תשמיש כניסה ויציאה דרך שם לא משגחינן בהיכר ציר. והובא **בב"י** (סי' רפט). מבואר דלא אמרו דאזלינן בתר היכר ציר, אלא היכן ששני החדרים שוים בחשיבותן, אבל במקום שא' מהם עיקר קובעין המזוזה בימין בכניסתו אליו. ועי' בזה לקמן אות ה'.

ומשמע עוד מדברי המרדכי דאף אם החדר פתוח לרה"ר, מ"מ כיון שהכניסה מהבית לחדר היא עיקר קובעים המזוזה בצד ימין מהבית לחדר. אלא **שהחזו"א** (יו"ד סי' קסח ס"ק א) תמה על המרדכי שאין מובן הטעם למה חשיבא טפי הכניסה מבית לחדר, וגם מש"כ בסיום דבריו דאפי' "א' פתוח לרה"ר וא' אין פתוח לרה"ר" אינו מובן, דזה יותר מסתבר דהפתח שבין פנימי וחיצון לא משגחינן בהיכר ציר, דודאי הפתח הוא של הפנימי שאין לו פתחא אחריא. ועל כן כתב דאיכא ט"ס בדברי המרדכי ור"ל אפי' בין גברי לנשי אם אחד אין לו פתח לרה"ר לא משגחינן בהיכר ציר, ע"כ. וכ"כ **במקדש מעט ובגדולי הקדש** (שם) שהמרדכי מיירי כשאין החדר והעלייה פתוחים לרה"ר.

ולפי דברי החזו"א אף בדעת המרדכי יוצא דלעולם הולכים לפי חדר הפנימי, ובכניסתו אליו בצד ימין קובעין המזוזה. וכן מבואר **במהרי"ל** (סי' צד) דפתח שבין בית לחצר, אם יש גם לחצר פתח לרשות הרבים אז אית לן למיזל בתר היכר ציר, אבל אם אין לחצר פתח לרשות הרבים אז יש לקבוע בימין כניסה מבית לחצר, ע"כ. והביאו **הט"ז** (ס"ק ד). ועי' עוד בסמוך.

ה. כשאחד מהחדרים עיקרי יותר

אלא דהיכן שאין מעלה של פנימי לאחד משני החדרים, מבואר מהמרדכי דעד כאן לא אמרו דאזלינן בתר היכר ציר, אלא דוקא היכן ששני החדרים שוים בחשיבותן, אבל במקום שאחד מהם עיקר קובעין המזוזה בימין לדרך כניסתו אליו. אלא דיש לבאר דעת המרדכי בשתי אופנים: **א'** דאזלינן לפי עיקר תשמישו. **ב'** דאזלינן לפי הפתח שיותר נכנסים ויוצאים דרכו.

והנה מצינו **בלבוש** (סי' רפט אות ג) שכתי' דפתח שנכנסין בו מן הבית לבית החורף שלנו עושין המזוזה בימין הכניסה שנכנסין מן הבית לבית החורף, **שעיקר תשמיש** הוא בבתי החורף ולא משגיחין בהן בהיכר ציר כלל ועושין המזוזה בימין הכניסה, ע"כ. וכן פסק **הש"ך** (שם ס"ק ו). מבואר דאזלינן בתר המקום שתשמשתו חשוב יותר. וכן פסק **הבית מאיר** (שם) ודחה דברי בעל החו"ד שהביא שם דס"ל דלעולם אזלינן בתר עיקר כניסה ויציאה, כלומר לפי החדר שנכנסים אליו יותר.

אולם **הזרע אמת** (ח"ב סי' קלד מד"ה ומאחר) כתי' שכוונת המרדכי דעיקר כניסה ויציאה הוא קובע צד חיוב המזוזה, וע"כ בבית עם ב' כניסות (מרה"ר) וכל א' מוביל לחדר אחר ומשם הולכים לחדרים אחרים, קובעים צד המזוזה מהכניסה מרה"ר שיותר משתמשים בה. אולם הוא דחה דברי המרדכי, משום דלדעתו הוי שיטה יחידאה, ע"כ. מבואר דס"ל בדעת המרדכי דאין הדבר תלוי בתשמיש חשוב אלא בכניסה שיותר משתמשים (כדעת בעל החו"ד הנ"ל), אלא שלדעתו בכה"ג (ששניהם פתוחים לרה"ר) הולכים לפי היכר ציר. וכהבנתו במרדכי מצינו בדברי **הרבינו יונתן** (הל' קטנות טז. ד"ה רב הונא). וכן ס"ל להלכה **להאג"מ** (יו"ד ח"א סי' קנו ד"ה אבל אמינא וח"ד סי' מג אות א) שיש למיזל אחר הרגיל יותר והיינו עיקר כניסה ויציאה (ומ"מ אם יש אפילו אדם אחד שהוא רגיל להיפוך נחשב הדבר שוה אף שבכאן רגילין יותר אנשים ליכנס).

אבל **היוסף אומץ** (סי' כט ד"ה אחזה, סד"ה ומ"ש שהוא וד"ה אכן צריך) דחה דברי הזרע אמת בדעת המרדכי, וכתי' דלהמרדכי הדבר תלוי בעיקר התשמיש וכשיטת הלבוש הנ"ל. והעיקר הוא החדר הפנימי ואחר זה אזלינן בתר עיקר התשמיש כנ"ל. (ועיי"ש (ד"ה ותרי גברי) שדעתו דמן הבית לבית החורף קובעים מימין הכניסה לבית החורף, דאע"פ דבית החורף הוא טפל לבית כי תפארת האדם לשבת בבית, מ"מ כיון דלפום חורפ"א משתמשין בו הוא עיקר).

וכן **הערוה"ש** (שם אות ז) פסק כהלבוש הנ"ל דאזלינן בתר עיקר תשמישו. [אלא דעיי"ש בסוף אות ח' שכתב שממקום שההילוך הוא יותר רגיל משם יחשבו הכניסה ובמקום ש"ההילוך" שוה ילכו אחר היכר ציר. ואפשר דס"ל שעיקר תשמישו הוא היכי תימצי לגלות מה מקום ההילוך. וכן נראה **מהדעת קדושים** (על סע' ג). ועיי"ש שכתב דכיון שעיקר חיוב המזוזה חל על בעה"ב י"ל שהוא קובע רוב הכניסות בעה"ב ולא בני ביתו. ולכאורה יש להקשות על דבריו דהרי מבואר ברש"י שגם אישה קובעת עיקר מקום השימוש. ושמא י"ל דשאני התם שעושה תשמישים עבור הבעל. ועיי"ש עוד דשותפין שא' עיקר לו דרך זה וא' עיקר לו צד אחר, י"ל שבכך הכרעה ע"י ציר ולא ע"י עיקר השימוש].

ובתשובה מאהבה (ח"א סי' סא) מסיק שבשלשה גווני לא אזלינן בתר היכר ציר. **א'** במקום שכניסה ידועה וברורה לכל. **ב'** במקום שעיקר תשמיש מבית לשם. **ג'** במקום שיש ספק אלא שנכנסין מן הבית לבית החורף, עיי"ש.

ולמעשה י"ל שחדרים שפתוחים מזה לזה אזלינן בתר מקום הפנימי וקובעים המזוזה בצד ימין בכניסה אליו. וכן פסק **הגריי"ק זצ"ל** (אורחות רבינו ח"ג עמ' קע אות יז) וע"כ הפרוזדור המוביל לחדרים קובע המזוזה מהפרוזדור לחדרים ולא מהחדרים לפרוזדור המוביל לסלון. וכן דעת **החשב האפוד** (ח"א סי' לא ד"ה והנה נהוג). והיכן דליכא משום מעלת פנימי נראה דאזלינן בתר עיקר התשמיש כי כן דעת רוב הפוסקים הנ"ל. וכן פסק **השבט הלוי** (ח"ב סי' קנב אות ב).

ו. כשאין הכרעה ואין היכר ציר

ובמקום דליכא הכרעה כלל בדבר ואין היכר ציר, דעת **האג"מ** (יו"ד ח"א ססי' קנו ד"ה אבל נראה) שפטור ממזוזה, ואינו חייב לקבוע דלת כדי שיהיה לו היכר ציר. ודלא **כהשאילת יעב"ץ** (ח"א סי' נ) דס"ל שיש לקבוע שתי מזוזות בכה"ג. אולם דעת **הגר"ש קלוגר זצ"ל** (שו"ת סת"ם סי' ז) **והגרח"ק שליט"א** (פרשת סדורה פ"ב סס"ק לט) שיקבע בצד שירצה [ועיי"ש שהביא ראיה לדבריו מהירושלמי]. וכן דעת **השבט הלוי** (ח"ב סי' קנב אות ב). ועיין **במנחת אלעזר** (ח"ב סי' מ).

-מסקנא דדינא-

העולה לדינא: **א'** הקובע מזוזה בפתח ביתו קובעה בצד ימין בכניסתו לבית. **ב'** שני חדרים שיש פתח ביניהם קובעים בצד ימין בכניסה לפנימי יותר. **ג'** ואם שני החדרים שווין ואין בא' מהם משום מעלת פנימי (כגון ששניהם יש פתח מרה"ר), קובעים המזוזה בצד ימין לכיוון החדר ששמתמשים בו יותר. **ד'** אם שניהם שווין אף בחשיבות הולכים אחר היכר ציר. ואם אין היכר ציר יקבענה בצד שירצה.

מקרא דהין צדק, הרי דאף דלא תנן אלא דאין רוח חכמים נוחה הימנו, מ"מ הוי ס"ד דקרא קאי בהא, אע"ג דאי ילפינן לה מהתם איסורא עשה איכא. ואף אי נימא דדרך אסמכתא קאמר, מ"מ יש לאיסור זה סמך מן הכתוב, ואפ"ה לא קתני אלא אין רוח חכמים נוחה הימנו. ומשמע יש בכלל אין רוח חכמים נוחה הימנו איסור.

ודייק עוד דבריו מלישנא דר' יוחנן דאמר דבמתנה מועטת מותר לחזור בו, הא במתנה מרובה איסורא נמי איכא. עוד דייק כן מדברי הר"ש הנזכרים, דמשמע דלר' יוחנן איסורא נמי איכא. ומדברי המרדכי (ב"מ סי' שי"א) שכתב וז"ל ואפי' במתנה מועטת נהי נמי דאסור לחזור בו מ"מ אי בעי למיהר ביה לא מצי למיכפייה לקיים דברו, ע"כ.

אולם החיד"א (שער יוסף סי' ט) כתב לדחות ראיית הראנ"ח מהא דפריך מהין שלך צדק, דלא מבעיא למ"ש בספר אסיפת זקנים משם הר"ן דמהך ברייתא דהין צדק פריך לתרווייהו ע"ש, דבודאי אין שום ראיה, אלא אפי' לדעת הראב"ד והרשב"א דלרב פריך, יש לומר דמקשה ס"ל דאין רוח חכמים נוחה הימנו אין בו איסור, ובתחילה רצה להקשות לרב דס"ל אפי' מחוסרי אמנה ליכא, ובמה שתירץ לרב יתורץ נמי לר"י. והא דקאמרה הגמ' דבמתנה מרובה מותר לחזור בו, לאו משום דבמתנה מועטת איסורא נמי איכא, אלא ה"ק דבמתנה מועטת מותר לחזור בו אבל במתנה מרובה אינו מותר כיון דאית ביה מחוסרי אמנה, אבל איסורא ליכא. ובזה ניחא הא דקאמר ר"י בלישניה האומר לחבירו מתנה אני נותן לך יכול לחזור בו, ולא קאמר מותר לחזור בו, כי היכי דלא נשמע מיניה דבמתנה מועטת איסורא נמי איכא. ע"כ.

ובפרט דעומד לפנינו לשון הרמב"ם שכתב "ראוי לו לעמוד בדיבורו" דמשמע דאינו איסורא. והשו"ע העתיק לשונו. ומ"מ הא ודאי דאי אינו עומד בדבורו אין רוח חכמים נוחה הימנו.

[אלא דיש להעיר מדברי הסמ"ע (סי' ר"ד ס"ק י"ב) דכתב על דברי המחבר דראוי לו לעמוד בדיבורו - דרשו רבותינו ז"ל אמ"ש הין שלך שיהא הן שלך צדק. דלכאו' דבריו צ"ב דהא הגמ' מוקי לה שלא יאמר אחד בפה ואחד בלב. וצ"ל דס"ל דהא דמוקי לה לאחד בפה ואחד בלב היינו דוקא לרב דס"ל דדברים אין בהם משום מחוסרי אמנה, אבל לר"י דס"ל דאף דברים יש בהם משום מחוסרי אמנה, שפיר מוקמינן לה לענין שיהא הן שלך צדק כפשטיה דקרא. וא"כ נמצא דלר' יוחנן אי חוזר בו קאי באיסור (דאורייתא, או עכ"פ באיסור דרבנן דאית ליה אסמכתא מקרא). ודלא כמשמעות לשון הרמב"ם והשו"ע].

[נכתב ע"י הרב ש. פ. שליט"א]

פניני מוסר

לימוד התורה בשבת קדש (א)

<u>החיוב להקהיל קהילות ללימוד תורה בשבת</u>

– "ויקהל משה, בעלי אגדה היו אומרים מתחילת התורה ועד סופה אין בה פרשה שנאמר בה קהלה בראשה אלא פרשה זו בלבד, ולמה, כך אמר הקב"ה למשה רד ועשה לי קהילות גדולות בשבת כדי שילמדו כל הדורות הבאים אחריך להקהיל קהילות בכל שבת להכנס בבתי כנסיות ובתי מדרשות ללמוד בהם תורה לרבים.

דבר אחר, ויקהל משה, אמר להם הקב"ה לישראל, אם אתם נקהלים בכל שבת ושבת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וקורין בתורה ובנביאים מעלה אני עליכם כאילו המלכתם אותי בעולמי, שכן ישעיהו הנביא מפרש "ואתם עדי נאם ה' ואני אל" אתם מעידים עלי שאני אלו–ה בעולם". (בית יוסף סי' רצ בשם התנחומא)

– "כתבו הספרים בשם הזוהר, שמצוה על האדם לחדש חידושי תורה בשבת, ומי שאינו בר הכי לחדש, ילמוד דברים שלא למד עד הנה". (משנ"ב סי' רצ ס"ק ג)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

© **שמעתא עמיקתא** - העלון נתרם בעילום שם להצלחת התורם ומשפחתו
להפצת הגליון במקום מגוריכם או לימודכם נא לשלוח בקשה לדוא"ל: AMIKTA571@GMAIL.COM